

Dr farm. Jerzy Pertkiewicz i jego żołnierska opowieść

Iwona Dymarczyk

Muzeum Farmacji UJ CM

Jerzy Pertkiewicz urodził się 25 lutego 1920 r. w Czortkowie na Podolu (województwo tarnopolskie) jako starszy syn Zygmunta i Stefanii Pertkiewicz z domu Rybak (1894–1966)¹. Jego ojciec, Zygmunt Pertkiewicz (1890–1969), po ukończeniu farmacji na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1925)², przeniósł się z rodziną do Kalisza, gdzie przyjął posadę prowizora w Aptece Kasy Chorych³. W latach 1935–1939 był zarządcą tej apteki⁴.

Jerzy Pertkiewicz w 1929 r. rozpoczął naukę w Gimnazjum Humanistycznym im. Adama Asnyka w Kaliszu. Po zdaniu egzaminu maturalnego w 1938 r. zgłosił się na przeszkolenie wojskowe w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w pobliskim Szczypiornie. Tuż przed wybuchem II wojny światowej otrzymał przydział mobilizacyjny do 29. pułku Strzelców Kaniowskich. Jako plutonowy podchorąży objął dowództwo plutonu strzeleckiego 4. kompanii II batalionu. Podczas kampanii wrześniowej walczył w rejonie Uniejowa, Łęczycy i Kutna oraz brał udział w bitwie nad Bzurą. Był trzykrotnie ranny, w tym ciężko podczas walk w obronie stacji Warszawa Zachodnia. Szczęśliwym zbiegiem okoliczności został przewieziony do szpitala, w którym pracowała jego matka Stefania Pertkiewicz w ramach wojskowej służby kobiet⁵. Po miesięcznym leczeniu zbiegł ze szpitala, aby uniknąć niemieckiej niewoli. Wrócił do Kalisza z zamiarem włączenia się do konspiracyjnej odbudowy swojego pułku, ale wkrótce cała rodzina została wysiedlona. Trafili do Tarnowa. Pomocną dłoń w zorganizowaniu życia na wygnaniu podał im mgr farm. Mieczysław Krzysztoforski, właściciel Laboratorium Chemiczno-Farmaceutycznego⁶. Jerzy Pertkiewicz jeszcze po wielu latach z wdzięcznością przywoływał jego pamięć⁷. To właśnie mgr Krzysztoforski wspierał jego ojca w uzyskaniu dzierżawy apteki im. Tadeusza Kościuszki przy ulicy Krakowskiej 34⁸. Była to jedna z aptek, z których żydowscy właściciele i pracownicy zostali usunięci przez okupanta na początku 1940 r. Ponowne uruchomienie tych placówek nastąpiło decyzją niemieckiej Izby Aptekarskiej w Krakowie, kierującej tam farmaceutów wysiedlonych z terenów wcielonych do Rzeszy. Dotychczasowy właściciel tej apteki mgr Jakub Tennenbaum trafił do getta, wprawdzie dzięki pomocy pracowników graniczącej z gettem apteki „Nowa”, udało mu się zbiec stamtąd, ale wojny niestety nie przeżył⁹.

Zygmunt Pertkiewicz zatrudnił w swojej aptece na stanowisku laboranta starszego syna Jerzego, aby w ten sposób ochronić go przed wywózką na przymusowe roboty do Niemiec lub wcieleniem do służby w Baundiest¹⁰, ponieważ zaświadczenie o zatrudnieniu w razie

Rycina 1. Dr farm. Jerzy Pertkiewicz

Figure 1. Phar.D. Jerzy Pertkiewicz

Phar.D. Jerzy Pertkiewicz and his tale of

a soldier · Jerzy Pertkiewicz (1920–2018), doctor of pharmacy, soldier of September 1939 and the Home Army [in Polish: Armia Krajowa – AK], retired colonel, scoutmaster and Scout of the Republic of Poland, Cavalier of the Virtuti Militari Silver Cross Military Order, Honorary Citizen of the City of Tarnów and the commune of Ryglice. During the occupation, Jerzy Pertkiewicz, nicknamed „Drzazga” [in English: Splinter], commanded the 3rd fire team of the „Regina II” platoon of the 16th Infantry Regiment in the „Barbara” battalion of the Home Army (AK) (Tarnów region). In the fall of 1944, when he was sent away to be treated for injury, his unit was ambushed. Eighteen guerrillas died on the spot, while the others were sent to the Gross-Rosen concentration camp. Dr. Pertkiewicz commemorated the tragic fate of his unit in the book titled „Regina II” partisan platoon of the „Barbara” 16th Battalion of the Tarnów Land Home Army. Dąbry 17 X 1944 [in Polish: “Regina II” pluton partyzancki batalionu “Barbara” 16 pp Armii Krajowej Ziemi Tarnowskiej. Dąbry 17 X 1944] (1st edition: Warsaw 2015, 2nd edition Krakow 2018).

Keywords: Jerzy Pertkiewicz, Home Army (AK), pharmacy, Tarnów.

© Farm Pol, 2019, 75(9): 495–501

łapanki mogło temu zapobiec. Rodzina początkowo zamieszkała przy ulicy Towarowej, a następnie w mieszkaniu obok apteki. Przyjmując pseudonim „Drzazga” 12 lutego 1940 r. Jerzy Pertkiewicz wstąpił do Związku Walki Zbrojnej¹¹. Do konspiracji należał też jego ojciec Zygmunt Pertkiewicz ps. „Zbudowski” oraz młodszy o 4 lata brat Roman ps. „Okoń”, który walczył w Powstaniu Warszawskim¹².

Farmaceuci Tarnowa i okolic angażowali się w pomoc partyzantom¹³. Apteka jako naturalne miejsce spotkań niezbyt zwracała uwagę Niemców, co wykorzystywano do przekazywania tajnych informacji. Ważnym punktem kontaktowym była apteka Zygmunta Pertkiewicza. Kolportowano tam prasę podziemną, był to „Biuletyn Informacyjny” skierowany do farmaceutów Tarnowa i okolic. Kiedy jesienią 1940 r. gestapo trafiło na trop nielegalnej drukarni, rozpoczęły się aresztowania. Kierujący akcją kolportażową Jerzy Pertkiewicz otrzymał rozkaz komendy Związku Walki Zbrojnej natychmiastowego opuszczenia miasta. Wyjechał na pewien czas do Warszawy¹⁴.

W 1942 r. Komenda Obwodu Armii Krajowej „Tama” w Tarnowie skierowała apel do wszystkich aptekarzy o zgromadzenie zapasów leków i opatrunków jako zabezpieczenie w razie działań wojennych w mieście. Osobą odpowiedzialną za te działania był Zygmunt Pertkiewicz, który razem z synem Jerzym organizował dodatkowe depozyty medyczne. Dwa lata później, w ramach przygotowań do walki w związku z nacierającym frontem wschodnim, zorganizowali zaopatrzenie dla szpitala polowego w gajówce w miejscowości Trzemesna na południe od Tarnowa oraz punktu medycznego w piwnicy Kurii Biskupiej w Tarnowie¹⁵.

W ocenie Jerzego Pertkiewicza „Porozumienie między aptekarzami polegało przede wszystkim na wzajemnym zaufaniu i wysokim poczuciu honoru zawodowego”¹⁶. Wspomniany wcześniej aptekarz Jakub Tennenbaum pośredniczył między środowiskiem aptekarzy tarnowskich a żydowską organizacją w getcie. Tą drogą dostarczane były leki i środki odżywcze zwłaszcza cukier (dostępny w aptekach z racji przydziałów do wytwarzania leków). Po likwidacji getta w 1943 r. środki te przekazywano oddziałom partyzanckim AK batalionu „Barbara”, stacjonującym w rejonie Pogorza Ciężkowicko-Rożnowskiego. Aptekarze wspierali się także w codziennych okupacyjnych zmaganiach, zwłaszcza w przypadku aresztowań. Wtedy kontaktowali się celem szukania dojścia do osób, które mogły być pomocne. Najczęściej działania te były oparte na sowitych gratyfikacjach niemieckich urzędników. Tą drogą dwukrotnie udało się uratować z opresji Zygmunta Pertkiewicza.

Kiedy na początku sierpnia 1944 r. Jerzy Pertkiewicz został oddelegowany do 16. pułku piechoty

Armii Krajowej, jego obowiązki związane z zaopatrzeniem medycznym przejął Tadeusz Kindlik, syn dzierżawcy apteki „Pod Opatrznością”, mieszczącej się przy ulicy Targowej 7¹⁷, późniejszy doktor farmacji¹⁸.

W strukturach Armii Krajowej Jerzy Pertkiewicz był dowódcą 3. drużyny strzeleckiej plutonu „Regina” w batalionie „Barbara” Uczestniczył w operacjach partyzanckich w ramach akcji „Burza” (później „Deszcz”) w okolicach wsi: Jamna, Joniny, Machowa, Podlesie, Polichy, Rzepiennik Strzyżewski, Załasowa i Żurowa. Dramatyczny koniec aktywności jego oddziału nastąpił 17 października 1944 r. w przysiółku Dąbry, kiedy oddział wpadł w zasadzkę. Zrządzeniem losu Jerzy Pertkiewicz uniknął tragedii, ponieważ wcześniej w związku z kontuzją stopy został odesłany do domu na leczenie, a przy okazji miał dostarczyć meldunek do sztabu. Miesiąc później, na wniosek lekarza batalionowego, został zwolniony z 16. pułku piechoty AK. Jeszcze w tym samym roku, na wniosek dowódcy inspektoratu tarnowskiego pplk. Stefana Musiałka-Lowickiego „Mirośława” otrzymał awans na stopień podporucznika.

Warto nadmienić o pewnym przejmującym wydarzeniu, jakie miało miejsce w rodzinnym domu naszego bohatera podczas wigilii 1944 r.¹⁹ Kiedy domownicy usiedli do stołu rozległo się pukanie do drzwi. Był to chory niemiecki żołnierz, który chciał pilnie kupić lekarstwa. Niespodziewany „gość” nie tylko otrzymał nieodpłatnie lekarstwa, ale również zaproszenie do stołu. Po kilku latach, tuż przed Bożym Narodzeniem przyszedł list z podziękowaniem od matki tego żołnierza, który wyczerpany ciężką chorobą zmarł wkrótce po powrocie z frontu. Koperta była zaadresowana: „Apteka obok kościoła z dwoma wieżami”, bo widocznie tylko tyle zapamiętał niemiecki żołnierz o imieniu Hans. Opowieść wigilijna Jerzego Pertkiewicza stała się inspiracją do powstania scenariusza obecnie finalizowanego filmu krótkometrażowego „Pan Apotheker” w reżyserii Dawida Szpary²⁰.

Tuż po wojnie Jerzy Pertkiewicz rozpoczął studia farmaceutyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Po uzyskaniu dyplomu magistra farmacji w 1948 r., podjął pracę w aptece ojca. W 1949 r. ożenił się z pochodzącą ze Lwowa Marią Grzyb (1922–2000). Mieli dwoje dzieci, córkę Mirośławę i syna Zygmunta.

Cztery lata później został kierownikiem w tej samej aptece, wtedy już niestety uspołecznionej²¹. Funkcję tę sprawował do 1976 r., następnie przez trzy lata kierował apteką szpitalną w Dąbrowie Tarnowskiej, a po przejściu na emeryturę w 1979 r. pracował tam jeszcze na pół etatu, do 1981 roku. W 1985 r. zdecydował się na krótko wrócić do pracy zawodowej, przyjmując posadę starszego inspektora

do spraw gospodarki lekami w Zakładzie Opieki Zdrowotnej w podtarnowskim Tuchowie (w niepełnym wymiarze godzin).

Równoległe z pracą zawodową działał aktywnie w Polskim Towarzystwie Farmaceutycznym. Od początku lat 50. organizował w ramach tzw. ośrodka odczytowego spotkania naukowe dla tarnowskich aptekarzy i lekarzy²². W 1974 r. w uznaniu zasług dla środowiska farmaceutycznego został uhonorowany medalem im. Ignacego Łukasiewicza.

Bliska mu była historia farmacji oraz zabytki apteczne²³. Kontakty ze środowiskiem naukowym sprzyjały rozwijaniu tych zainteresowań, co zaowocowało napisaniem rozprawy doktorskiej „Aptekarstwo polskie na obszarze byłej Galicji w świetle obowiązującego ustawodawstwa z lat 1772–1914” pod kierunkiem prof. dr hab. Wojciecha Roeske z Muzeum Farmacji Akademii Medycznej w Krakowie²⁴. W 1979 r. otrzymał stopień doktora nauk farmaceutycznych. Warto dodać, że z promotorem łączyła go dożygonna przyjaźń. Obaj farmaceuci poznali się na początku lat 50. podczas jednej z porad szkoleniowych organizowanych dla kierowników aptek okręgu tarnowskiego. Spotykali się też przy okazji zebrań Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. Płaszczyzną, która zbliżała obu farmaceutów, obok farmacji, było harcerstwo²⁵.

Początki aktywności harcerskiej Jerzego Pertkiewicza sięgały czasów gimnazjalnych, kiedy w wieku 10 lat wstąpił do 3. Kaliskiej Drużyny Harcerzy im. H. Sienkiewicza. Po maturze należał do Starszoharcerskiego Kręgu przy Szkole Podchorążych Rezerwy w Szczypiornie. Jesienią 1944 r. prowadził szkolenie wojskowe dla harcerzy w ramach współpracy z hufcem Szarych Szeregów na warszawskiej Pradze²⁶.

W 1949 r., po ukończeniu studiów i powrocie do rodzinnego miasta, starał się nawiązać współpracę z Komendą Hufca w Tarnowie. Jednak z chwilą przekształcenia Związku Harcerstwa Polskiego w Organizację Harcerską Polski Ludowej, wycofał się, ponieważ założenia ideowe nowej organizacji były niezgodne z jego poglądami. Wówczas, podobnie jak inni instruktorzy harcerscy, przyłączył się do struktur PTTK, które umożliwiały organizowanie wycieczek krajoznawczych, gdyż już wtedy planował rajdy szlakiem batalionu „Barbara”²⁷.

Do harcerstwa powrócił dopiero w 1957 r., po tzw. odwilży gomułkowskiej, kiedy ruch ten miał szansę się odrodzić w jego pierwotnych założeniach. Należał do komendy hufca i prowadził drużynę 13 Tarnowskiej Pożarniczej Drużyny Harcerzy²⁸. Wówczas zaprzyjaźnił się z Franciszkiem Eugeniuszem Witkowskim, starszym o 20 lat charmatycznym harcmistrzem, jednym z pierwszych polskich skautów, obrońcą Lwowa w 1918 r. oraz Monte Cassino. Po wojnie naraził się władzy za swoje liberalne poglądy i trafił do więzienia, z którego

Rycina 2.

Krzysztof Kmieć, Exlibris Jerzego Pertkiewicza, linoryt, 1999, 63 × 51, op. 977. Zbiory Muzeum Farmacji UJ CM w Krakowie

Figure 2.

Krzysztof Kmieć, Jerzy Pertkiewicz's Exlibris, linocut, 1999, 63 × 51, op. 977. Collections of the Museum of Pharmacy, Jagiellonian University Medical College in Kraków

na szczęście został zwolniony²⁹. Witkowski cieszył się ogromnym zaufaniem i sympatią młodzieży, co podkreśla też Zygmunt Pertkiewicz, syn Jerzego Pertkiewicza, uczestnik obozów harcerskich organizowanych przez obu harcmistrzów³⁰.

Jak można przypuszczać, władze z nieufnością obserwowały odradzający się ruch, a po kilku latach tego typu aktywność blokowały. Jerzy Pertkiewicz został odsunięty od pracy harcerskiej w 1965 r. z powodu: „nieprzestrzegania statutowych zasad świeckości i stosowania metody pracy harcerskiej opartej na dawnej metodzie wychowawczej”³¹. Jego nazwisko znalazło się także w rejestrze służb specjalnych Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Krakowie, które w ramach tzw. kontroli operacyjnej, prowadzonej w latach 1969–1974, umotywowały ten fakt: w związku z popularyzowaniem wśród młodzieży historii Armii Krajowej oraz podejrzeniem o możliwość podjęcia działalności wymierzonej w interesy PRL³².

Powrót do czynnej służby harcerskiej okazał się możliwy dla Jerzego Pertkiewicza dopiero pod koniec 1979 r. Wtedy przywrócił komisje na stopnie Harcerza Orlego i Harcerza Rzeczypospolitej, a także założył Instruktorski Krąg Seniorów Harcerskich – Harcerzy Rzeczypospolitej przy Komendzie Hufca ZHP w Tarnowie. Pełniąc liczne funkcje w strukturach Chorągwi Tarnowskiej, był aktywny aż do końca swoich dni. Jego zaangażowanie było wysoko cenione przez środowisko harcerskie, podkreślano jego duży wpływ na postawę młodzieży i instruktorów³³. W 1990 r. otrzymał Złoty Krzyż Za Zasługi dla ZHP, najwyższe odznaczenie Związku Harcerstwa Polskiego. Jerzy Pertkiewicz za swój największy sukces wieloletniej pracy harcmistrzowskiej uważał fakt, że wszyscy jego podopieczni „wyszli na ludzi”, choć jak mówił: „byli to chłopcy, którzy sprawiali kłopoty wychowawcze”³⁴.

Rycina 3. Plk dr farm. Jerzy Pertkiewicz z przewodniczącym Rady Miasta Tarnowa Kazimierzem Koprowskim podczas uroczystego nadania tytułu Honorowego Obywatela Miasta Tarnowa, Tarnów, 30.10.2017 r. Fot. Zygmunt Pertkiewicz, Tarnów.

Figure 3. Col. Pharm.D. Jerzy Pertkiewicz along with Chairman of Tarnów City Council Kazimierz Koprowskim during ceremonial awarding of the title Honorary Citizen of the City of Tarnów, 30th Oct. 2017 in Tarnów. Photo by Zygmunt Pertkiewicz, Tarnów.

Działal także na rzecz Tarnowskiego Towarzystwa Przyjaciół Węgier, utworzonego i prowadzonego przez Norberta Lippóczego³⁵. W 1956 r. włączył się w akcję pomocową dla powstańców węgierskich, za co 50 lat później został odznaczony medalem Bohatera Wolności 1956. Angażował się także w działalność organizacji kombatanckich, zwłaszcza Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

Za zasługi wojenne 12 maja 1969 r. otrzymał Krzyż Srebrny Orderu Wojennego *Virtuti Militari*. Pozostałe odznaczenia: Medal za Warszawę 1939–1945 (1947), Medal Wojska („po raz czwarty” 1949), Krzyż Walecznych (1959), Krzyż Partyzancki (1966), Krzyż Armii Krajowej (1967), medal Za udział w wojnie obronnej 1939 (1981), Krzyż Kampanii Wrześniowej 1939 (Londyn, 1985), medal Pro Memoria (2005), medal Za zasługi dla obronności kraju (2008), Odznaka Honorowa i Medal Pamiątkowy Kustosz Tradycji, Chwały i Sławy Oręża Polskiego (2009), medal Za zasługi dla Związku Inwalidów Wojennych RP (2009), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (2010), odznaka Weteran Walk o Wolność i Niepodległość Ojczyzny (2010), francuskie odznaczenia przyznane w 1971 r. przez Organizację Kombatanatów na Europę – La Croix de

Partisan oraz Stowarzyszenie Kombatanatów Polskiego Ruchu Oporu we Francji – Croix du Mérite. Przyznawano mu również kolejne stopnie wojskowe. W 2005 r. otrzymał stopień majora, trzy lata później został podpułkownikiem, a w 2011 r. awansował do stopnia pułkownika w stanie spoczynku³⁶.

Włączał się także w różne akcje na rzecz swojego miasta, m.in. w 1994 r. jako jeden ze współautorów opublikował I część dużego przewodnika „Tarnów – Stare Miasto”. Był postacią znaną i szanowaną w Tarnowie. Potwierdzają to liczne wyrazy uznania, w tym odznaczenia: Za zasługi dla Ziemi Krakowskiej (1971), Za zasługi dla Województwa Tarnowskiego (1986), Orły Niepodległości RP (2012)³⁷, Szabla Niepodległości (2015), Krzyż Małopolski (2015). Otrzymał także Medal Komisji Edukacji Narodowej (2015) oraz medal Za zasługi dla Ochrony Praw Dziecka (2017).

Z okazji 95 rocznicy jego urodzin, 27 lutego 2015 r. władze miasta zorganizowały doniosłą uroczystość w reprezentacyjnej Sali Lustrzanej przy ulicy Wałowej 10 w Tarnowie. Hasłem przewodnim ceremonii było: Bóg, Honor, Ojczyzna, jako wyraz postawy życiowej dostojnego Jubilata. W części oficjalnej, Urszula Augustyn – Sekretarz Stanu, pełnomocnik Rządu ds. bezpieczeństwa w szkołach, odczytała list prezydenta Bronisława Komorowskiego skierowany do plk. Pertkiewicza³⁸.

Dwa lata później otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Miasta Tarnowa „W uznaniu wybitnych zasług dla Rzeczypospolitej Polskiej i społeczności Tarnowa, kształtowania dobra obywateli i społeczeństwa w duchu patriotyzmu oraz ubogacania kultury”. Tym samym, farmaceuta dołączył do elitarnego grona jako jeden z dziesięciu laureatów tego wyróżnienia, obok: prof. dr. hab. Franciszka Ziejki, byłego rektora UJ, księdza arcybiskupa Józefa Życińskiego, Ordynariusza Diecezji Tarnowskiej, prof. dr. hab. Kazimierza Brauna, znanego reżysera i innych wybitnych postaci³⁹.

Kilka lat wcześniej, 13 stycznia 2013 r., podtarnowskie Ryglice przyznały Jerzemu Pertkiewiczowi tytuł Honorowego Obywatela Gminy Ryglice⁴⁰.

Trudno uwierzyć, ale Jerzy Pertkiewicz wśród wielu obowiązków i aktywności znalazł jeszcze czas na hobby. Grał na skrzypcach, a był samoukiem, choć zamilowanie do muzyki wyniósł z rodzinnego domu. Jego matka, Stefania Pertkiewicz, często grała na pianinie ulubione utwory Chopina⁴¹.

W dokumencie filmowym Dariusza Zarudy „Jerzy Pertkiewicz – portret filmowy”, zrealizowanym w 2017 r., nasz bohater opowiada „o swoim długim i szczęśliwym życiu”⁴².

W naszej pamięci pozostanie jako bardzo pogodna i życzliwa osoba, starająca się poświęcić uwagę swojemu rozmówcy, „mieć dla niego czas”, co można było zaobserwować chociażby podczas

wspomnianej uroczystości z okazji 95. urodzin, kiedy po części oficjalnej i artystycznej składano mu życzenia. Trwało to dosyć długo, ponieważ z każdą z kilkudziesięciu osób zamienił choć kilka zdań, bo jak mówił: „najważniejszy jest drugi człowiek”. Przez długie lata utrzymywał kontakty naukowe i towarzyskie z pracownikami krakowskiego Muzeum Farmacji, zawsze pamiętał o życzeniach świątecznych. W maju 2016 r. wygłosił w Muzeum swój ostatni wykład „Konwencjonalne i niekonwencjonalne sposoby leczenia w oddziałach partyzanckich AK”⁴³.

Był w dobrej kondycji, nic nie prognozowało końca jego życiowej drogi. Zmarł nagle 30 czerwca 2018 r. w wieku 98 lat. Nabożeństwo żałobne koncelebrowane przez ks. Biskupa Stanisława Salatorskiego odbyło się 4 lipca w Sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej w Tarnowie na Burku. Ceremonia pogrzebowa była niezwykle podniosła. Warty honorowe między kościołem a rodzinnym grobem na Starym Cmentarzu pełnili harcerze. Można było zobaczyć również chorągwie harcerskie spoza Tarnowa, ponieważ wszyscy chcieli pożegnać swojego Przyjaciela i Harcmistrza. Nie zabrakło żołnierzy mundurowych różnych formacji oraz grup rekonstrukcyjnych. Były również salwy honorowe, czemu przyglądały się rzesze Tarnowian i licznie przybyli goście. Prezydent miasta Roman Ciepiela, żegnając zmarłego z najwyższą atencją, podkreślał jego misję upamiętniania losów żołnierzy AK, a także ogromny wkład w kształtowanie postaw młodzieży, świecąc przykładem w każdej dziedzinie życia.

Zagłada plutonu „Regina II” była dla Jerzego Pertkiewicza tak silnym przeżyciem, że zaraz po wojnie, nie zważając na wrogość władz do akowców, narażając się służbom bezpieczeństwa, organizował pogadanki o losach swojego oddziału, zwłaszcza podczas wędrowek z młodzieżą (w ramach PTTK). Dopiero po transformacji ustrojowej w 1989 r. mógł jawnie realizować swoje zamierzenia. Był pomysłodawcą licznych spotkań o charakterze patriotyczno-religijnym, w tym rajdu jesiennego szlakiem batalionu „Barbara”. Jedną z osób, które włączyły się w te akcje był dominikanin Ojciec Góra⁴⁴ i choć nie zawsze ich opinie były spójne, udało im się sfinalizować budowę kilku pomników i krzyży wotywnych⁴⁵. To właśnie Ojciec Góra założył ośrodek duszpasterstwa akademickiego „Respublica Dominicana” w miejscowości Jamna, gdzie we wrześniu 1944 r. miała miejsce zwycięska bitwa batalionu „Barbara”. Partyzanci (600 osób) zostali okrążeni przez wojska niemieckie w sąsiedniej miejscowości Sucha Góra. Pomimo zdecydowanej przewadze sił wroga (ok. 5 tys. żołnierzy), partyzanci wyszli z oblężenia w dużym stopniu dzięki pomocy mieszkańców Jamnej. Niestety, Niemcy w odwecie 25 września dokonali pacyfikacji wsi

mordując przy tym kilkanaście osób spośród ludności cywilnej⁴⁶.

Jerzy Pertkiewicz był także częstym gościem szkół Tarnowa i okolic, zwłaszcza XVI Liceum Ogólnokształcącego im. Armii Krajowej. O tym jak był tam postrzegany możemy przeczytać w jego nekrologu na stronie internetowej szkoły: „Wielki człowiek, wielki Przyjaciel młodzieży, sercem oddany naszej szkole, Niezastąpiony, Niezapomniany w swojej postawie, dobroci, kulturze”⁴⁷. Młodzież chętnie słuchała jego wspomnień⁴⁸. Z pewnością serdeczne relacje łączyły go również z młodzieżą gimnazjum w Rzepienniku Biskupim, które przyjęło za patrona „Żołnierzy Armii Krajowej Oddziału „Regina”.

Zwieńczeniem wieloletnich starań Jerzego Pertkiewicza o upamiętnienie wojennych wydarzeń było opublikowanie wspomnień w formie książki „Regina II” pluton partyzancki batalionu „Barbara” 16 pp Armii Krajowej Ziemi Tarnowskiej. Dąbry 17 X 1944.” Wydawcą pierwszej edycji w 2015 r. było Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej w Warszawie, a następnej w 2018 r. (po śmierci autora) było Muzeum Armii w Krakowie im. Gen. Fieldorfa „Nila”.

Z zacięciem czyta się zarówno wątki dotyczące dywersyjno-sabotażowych działań plutonu, jak i opisy codziennego, niepewnego życia partyzantów, o tym jak radzili sobie ze zdobywaniem żywności, noclegu czy problemami zdrowotnymi. Pluton „Regina II” liczył 30 żołnierzy w wieku 19–52 lata, wywodzących się z różnych środowisk społecznych, których połączyła żołnierska więź w walce o wolną Polskę. Dowódcą był por. Zdzisław Bossowski ps. „Kajetan”. W przeddzień feralnego

Rycina 4. Cmentarz partyzancki w Dąbrach. 2019 r. Fot. Iwona Dymarczyk.
Figure 4. Partisan Cemetery in Dąbry. 2019. Photo by Iwona Dymarczyk.

Rycina 5. Pomnik poświęcony pamięci pomordowanych partyzantów w miejscu spalonej stodoły gdzie zginęli. Jest oddalony o 100 m od cmentarza, idąc szlakiem niebieskim w stronę Ciężkowic. Powstał w 1958 roku staraniem 10 Tarnowskiej Drużyny Harcerek (renowacja w 2006 roku)⁵³. Fot. Iwona Dymarczyk.

Figure 5. Monument dedicated to the memory of murdered partisans at the place of their death – a burned down barn. It is located 100 m away from the cemetery, following the blue trail towards Ciężkowice. Established in 1958 thanks to the efforts of the 10th Tarnow Girl Scouts Troop (renovation in 2006). 2019. Photo by Iwona Dymarczyk.

dnia, 16 października 1944 r., oddział przybył na nocleg do jednego z zaledwie kilku gospodarstw w Dąbrach, niewielkiej miejscowości między Ciężkowicami a Rzepiennikiem Strzyżewskim. Nad ranem zostali zaatakowani przez oddział niemiecki (około 140 żołnierzy), którzy, jak napisał Jerzy Pertkiewicz, „zostali przyprowadzeni przez zdrajcę (...) wprost pod stodołę w której spali partyzanci...”. Byli bez szans, ale walczyli do końca, ginąc w bohater-skiej walce. Z oblężenia udało się wydostać jedynie starszemu strzelcowi Wojciechowi Wiktorowi ps. „Skalka”, który pomimo przestrzelonej klatki piersiowej i rozerwanej szczęki przeżył. Wprawdzie mógł się uratować także dowódca oddziału, gdyż znalazł się poza zasięgiem ognia, ale słysząc

dochodzące jeszcze ze stodoły strzały swoich żołnierzy, powrócił do nich i niestety zginął od strzału w serce. Po ustaniu walk Niemcy nakazali miejscowym mieszkańcom wykopać dół w pobliskim lesie i wrzucić tam ciała 18 poległych⁴⁹ na partyzantów. Kolejnych 10 (z reguły rannych) aresztowano, jednego stracono po drodze do tarnowskiego gestapo⁵⁰, a pozostali trafili do obozu koncentracyjnego w Gross-Rosen⁵¹, skąd wrócił po wojnie tylko strzelec Adam Jawor ps. „Jacek”. Kilka miesięcy później, już po przejściu frontu, staraniem rodzin poległych, ekshumowano ciała do osobnych grobów na skraju lasu, gdzie dzisiaj jest cmentarz partyzancki.

W 1948 r. Jerzy Pertkiewicz jako jeden z inicjatorów uzyskał od władz rejestrację cmentarza poległych żołnierzy jako cmentarza wojskowego. Ponadto, pomimo niesprzyjającej sytuacji politycznej, decyzją Rady Państwa wszystkim poległym nadano Krzyż Partyzancki i Medal Zwycięstwa i Wolności, kilku z nich awansowano pośmiertnie, a oddział „Regina II” uznano jako oddział, który dobrze się zasłużył w walce o wolność Ojczyzny⁵².

W podsumowaniu warto zacytować słowa harcmistrza i historyka harcerstwa Marka Popiela z nekrologu Jerzego Pertkiewicza: „Do końca był strażnikiem pamięci kolegów-żołnierzy z oddziału Regina II AK, którzy zginęli w bitwie z najeźdźcą 17 października 1944 roku”⁵⁴.

Otrzymano: 2019.09.30 · Zaakceptowano: 2019.10.04

Przypisy

1. Zygmunta Pertkiewicza, Drzewo genealogiczne Rodu Pertkiewiczów. Zbiory Zygmunta Pertkiewicza, Tarnów.
2. Dyplom magistra farmacji Zygmunta Pertkiewicza wydany przez Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie w 1925 roku. Zbiory Zygmunta Pertkiewicza, Tarnów.
3. W 1934 roku została zmieniona nazwa na: Apteka Ubezpieczeń Społecznych.
4. Kalendarz Farmaceutyczny, 1928, s. 264; Kalendarz Farmaceutyczny, 1931, s. 366; Kalendarz Farmaceutyczny, 1935, s. 447.
5. Stefania Pertkiewicz przed wojną była przewodniczącą koła Sióstr Pogotowia Sanitarnego PCK w Kaliszu. Tuż przed wybuchem wojny otrzymała kartę mobilizacyjną do szpitala w Poznaniu, który wkrótce później został ewakuowany do Warszawy i umieszczony na terenie Uniwersytetu Warszawskiego przy Krakowskim Przedmieściu. Według relacji J. Pertkiewicza. Patrz: Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Pertkiewicz, odczyt: 10.04.19.
6. Mieczysław Krzysztoforski założył firmę w 1923 roku i prowadził ją do chwili swojego aresztowania pod koniec lat 40., zmarł w więzieniu. Patrz: <http://www.tarnowskieinfo.pl/news/11180,wspomnienie-o-laboratorium.html>, odczyt: 25.09.19.
7. L. Winczura, Do Tarnowa przyjechał jako wygnaniec i zakochał się w nim od pierwszej chwili, wywiad, „Gazeta Tarnowska”, 6.10.17.
8. Apteka „Pod Kościuszką” – bo tak początkowo nazywano tę placówkę, została założona w 1927 roku jako własność Zygmunta Schulbauna zarządzana przez Wolfę i Jakóba Fridtów. Od 1936 roku właścicielem apteki był Jakub Tannenbaum. Patrz: M. Stachoń, Dzieje powstania i rozwoju aptek na obszarze działania b. Gremium Aptekarzy Krakowskich w latach 1802 do 1939. Praca doktorska, Kraków, 1978, s. 315. Archiwum Muzeum Farmacji UJ CM w Krakowie.
9. Jakub Tannenbaum był łącznikiem między środowiskiem aptekarzy tarnowskich, a organizacją żydowską w getcie. Tą drogą dostarczane były leki i środki odżywcze zwłaszcza cukier, dostępny w aptekach z racji przydziałów do wytwarzania leków. Aptekarze starali się

- zdobyc go jak najwięcej aby nadwyżki wysłać do getta. Patrz: J. Pertkiewicz, Współpraca farmaceutów tarnowskich z Armią Krajową, „Farmacja Polska”, 1987, nr 6, s. 361-366.
10. Służba Budowlana w Generalnym Gubernatorstwie działająca w latach 1940-1945.
 11. W dniu 14 lutego 1942 roku Związek Walki Zbrojnej zmienił nazwę na Armia Krajowa.
 12. Według przekazu Zygmunta Pertkiewicza, jego stryj, Roman Pertkiewicz (1924-1976) walczył na Powiślu, gdzie został ranny. Po upadku powstania trafił do niewoli. Po wojnie ukończył medycynę, zamieszkał w Tanowie. Za zasługi wojenne został odznaczony Krzyżem Orderu Wojennego Virtuti Militari.
 13. Jerzy Pertkiewicz wymienia apteki w: Szczucinie, Dąbrowie Tarnowskiej, Tuchowie, Brzesku, Wojnicz, Żabnie, Ciężkowicach, Czchowie i Zakliczynie. Patrz: J. Pertkiewicz, Współpraca farmaceutów tarnowskich... op. cit.
 14. Ibidem.
 15. Aptekarze oddawali na ten cel leki, otrzymując w zamian pokwitowanie, które miało być zrefundowane po wojnie, co jak można przypuszczać nigdy nie zostało zrealizowane. Patrz: Ibidem.
 16. Ibidem.
 17. M. Stachoń, Dzieje powstania i rozwoju aptek na obszarze działania b. Gremium Aptekarzy Krakowskich..., op. cit., s.316.
 18. J. Pertkiewicz, Współpraca farmaceutów tarnowskich... op. cit.
 19. Tenże, Okupacyjne wigilijne wspomnienie, Patrz: <https://fotopol-ska.eu/510.artykul.html>, odczyt: 18.07.19.
 20. A. Flak, W Rzeszowie kręcili nocne sceny do filmu inspirowanego historią płk. Jerzego Pertkiewicza. Patrz: <https://nowiny24.pl/w-rzeszowie-kręcili-nocne-sceny-do-filmu-inspirowanego-historia-płk-jerzego-ertkiewicza/ar/13803263>, odczyt: 25.09.19. Też: przekaz reżysera Dawida Szpary.
 21. Zygmunt Pertkiewicz odszedł na emeryturę pod koniec 1956 roku.
 22. W 1974 roku ośrodek ten został przekształcony w Kolo Terenowe Krakowskiego Oddziału PTF-arm. Patrz: T. Kubiak, 20-lecie Koła PTF-arm. w Tarnowie, „Farmacja Polska”, 1973, nr 9, s. 830.
 23. Podobnie jak jego ojciec, który w 1953 roku przekazał do krakowskiego Muzeum Farmacji godło z apteki „Pod Lwem” w Tarnowie (nr inw. 2225). W 1981 roku Jerzy Pertkiewicz wziął udział w konferencji na temat ochrony zabytków. Patrz: M. Troszyński, O problemach muzealnictwa farmaceutycznego. Konferencja Sekcji Historycznych PTF w Bieczu, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, T.26, nr 1, s. 229-231.
 24. Archiwum Muzeum Farmacji, Iks.5617.
 25. J. Pertkiewicz: Profesor Wojciech Roeske - druh i przyjaciel, maszynopis. Zbiory autorki. Tekst wygłoszony podczas sesji poświęconej pamięci profesora 16.04 2002 roku w Muzeum Farmacji w Krakowie. Patrz: I. Dymarczyk, Pamięci Profesora Wojciecha Roeske, „Farmacja Krakowska”, 2002, T.58, nr 17, s.814-815.
 26. Uczestniczył w obozach stałych, wędrownych, kolarskim dookoła Polski, w Złociej Skautów Słowiańskich w Pradze (1931) i w 4 Jamboree w Gödöllő-Budapeszt na Węgrzech (1933). Patrz: M. Popiel, Płk. dr hm Jerzy Pertkiewicz (1920-2018), „Skaut”, Tarnów, czerwiec 2018, R. 14, nr 2, s.4., http://www.skaut.okay.pl/download/sk_51_02.pdf, odczyt: 25.09.19; też: (-), Wielki Przyjaciel, Wielki Autorytet, Wspaniały Człowiek. Ostatnie pożegnanie śp. Płk. Dr. Hm. HR Jerzego Pertkiewicza, XIV Liceum Ogólnokształcące im. Armii Krajowej w Tarnowie. Patrz: <http://16lo.tarman.pl/?p=55878>, odczyt: 25.09.19.
 27. L. Winczura, Do Tarnowa przyjechał..., op. cit.
 28. W 1961 roku założył 21 Tarnowską Drużynę Akademicką im. Sandora Petofiego z myślą o harcerzach, którzy mieli wyjeżdżać z Tarnowa na studia, aby nie tracili kontaktu z rodzinnym miastem. Patrz: Ibidem.
 29. Franciszek Eugeniusz Witkowski (1900-1991) pochodził z Kresów z rodziny o bogatych tradycjach patriotycznych. W 1939 roku został aresztowany przez NKWD i skazany na karę śmierci zamienionej na więzienie, z którego zbiegł. Patrz: M. Żychowska, O tym jak harcmistrz Franciszek E. Witkowski nie bał się władzy ludowej, „Kra-kowski Rocznik Historii Harcerstwa”, 2015, T. XI, s. 71-85.
 30. Według korespondencja mailowej z autorką artykułu.
 31. M. Popiel, Płk. dr hm Jerzy Pertkiewicz..., op. cit.
 32. Oddział Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie. Sygnatura IPN: IPN Kr 010/11681. Sygnatura dawna wytwórcy dokumentów: 12828/II., 1983-1990. Materiały operacyjne, KWMO Kraków 9811/1970. Patrz: [http://inwentarz.ipn.gov.pl/showDetails?id=2004280&q=&page=80208&url=\[grupaAkto, odczyt: 30.09.19](http://inwentarz.ipn.gov.pl/showDetails?id=2004280&q=&page=80208&url=[grupaAkto, odczyt: 30.09.19).
 33. M. Popiel, Płk. dr hm Jerzy Pertkiewicz..., op. cit.
 34. L. Winczura, Do Tarnowa przyjechał..., op. cit.
 35. Norbert Lippóczy (1902-1996), przedsiębiorca, kolekcjoner, bibliofil, Honorowy Obywatel Miasta Tarnowa (1992). Patrz: https://pl.wikipedia.org/wiki/Norbert_Lipp%C3%B3czy, odczyt: 30.09.19.
 36. Według przekazu Zygmunta Pertkiewicza, syna Jerzego Pertkiewicza.
 37. Statuetka przyznawana przez prezydenta miasta Tarnowa od 2008 roku, osobom, które utrwalają pamięć o historii niepodległej Polski.
 38. <http://www.batalionakbarbara.pl/uroczystosci/17-okolicznosciowe/109-uroczystosc-95-rocznicy-urodzin-płk-dr-erzego-pertkiewicza.html>, odczyt: 30.09.19.
 39. I. Dymarczyk, Farmaceuta honorowym obywatelem Tarnowa, „Farmacja Krakowska”, 2018, nr 1, s. 37-38; też: <https://tarnow.pl/Miasto/O-Tarnowie/Honorowi-obywatele/Pulkownik-Jerzy-Pertkiewicz, odczyt: 30.09.19>.
 40. <http://ryglice.pl/honorowy-obywatel-gminy-ryglice.html>, odczyt: 30.09.19.
 41. L. Winczura, Do Tarnowa przyjechał..., op. cit.
 42. <https://www.youtube.com/watch?v=Nie6-GrKkrI>, odczyt: 30.09.19.
 43. I. Dymarczyk, Spotkanie z dr. farm. Jerzym Pertkiewiczem w krakowskim Muzeum Farmacji, „Farmacja Krakowska”, 2016, nr 3, s.11-12.
 44. Ojciec Góra (1948-2015), prezbiter, doktor teologii, duszpasterz akademicki, organizator Ogólnopolskich Spotkań Młodzieży na Polach Lednickich.
 45. L. Winczura, Do Tarnowa przyjechał..., op. cit.
 46. J. Pertkiewicz, W Dąbrach zostały tylko krzyże. Patrz: <http://www.pogorza.pl/w-dabrach-zostaly-tylko-krzyze.htm>, odczyt: 30.09.19.
 47. <http://16lo.tarman.pl/?p=55865>, odczyt: 30.09.19.
 48. Dostępne filmy na ten temat, np. Gawęda płk. Jerzego Pertkiewicza, Patrz: <http://www.zso6.tarnow.pl/index.html?grp=94&info=1043&lang-pl>. Też: Opowieść byłego partyzanta płk. Jerzego Pertkiewicza, Patrz: <https://www.youtube.com/watch?v=cA-2NVk-79Ac>; Wypowiedź płk. Jerzego Pertkiewicza po obchodach 73 rocznicy bitwy pod Jamną. Patrz: <https://www.youtube.com/watch?v=sUJlyeX-oqo>, odczyt: 30.09.19.
 49. Polegli na polu chwały: por. Zdzisław Bossakowski „Kajetan”, ppor. Leon Łuczkiwicz „Krajewski”, ppor. Marian Łuczkiwicz „Kruk I”, pchor. Bronisław Rozwadowski „Dynamit”, pchor. Józef Boryczko „Dąb”, st. strz. Władysław Boryczko „Liść”, st. strz. Ignacy Duran „Piolun”, strz. January Dziadyk „Czerny”, strz. Jan Jedlecki „Batory”, strz. Adolf Jędrzejowski „Tarzan”, strz. Antoni Mleczo „Mokrzycki”, strz. Marian Łyczko „Twardowski”, strz. Józef Podkówa „Skobel”, strz. Jan Wadas „Sztacheta”, strz. Andrzej Walczyk „Kruk II”, strz. Jan Żurowski „Żuraw”, strz. Władysław Magdziński. Według: J. Pertkiewicz, Regina II” pluton partyzancki batalionu „Barbara” 16 pp Armii Krajowej Ziemi Tarnowskiej. Dąbry 17X 1944, Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila”, w Krakowie, 2018, s.115.
 50. Strz. NN Azerbejdżanin. Według: Ibidem.
 51. Straceni w obozie koncentracyjnym w Gross Rosen: podch. Roman Łuczkiwicz „Rom”, plut. Władysław Mendrala „Baranowski”, st. strz. Zbigniew Horyński „Wilczek”, st. strz. Tadeusz Gajewski „Wilczur”, strz. Stanisław Gębski „Gryf”, strz. Władysław Ziółkowski „Gieda”, strz. Ludwik Suchoń „Bengal”, strz. Rudolf Gucwa „Baran”. Według: Ibidem.
 52. (-), Pamiętamy o żołnierzach Oddziału AK Regina II poległych w Dąbrach, Patrz: <http://www.batalionakbarbara.pl/pamiatamy-o-dbrach.html>, odczyt: 30.09.19.
 53. Ibidem.
 54. M. Popiel, Płk. dr hm Jerzy Pertkiewicz..., op. cit.